

Jeremias Gotthelf

Černý pavouk

VOLVOX GLOBATOR 2013

Černý pavouk
Jeremias Gotthelf
volvox globator 2013

Černý
pavouk

JEREMIAS GOTTHELF

ISBN 978-80-7207-986-5 (pdf)
ISBN 978-80-7207-985-8 (epub)

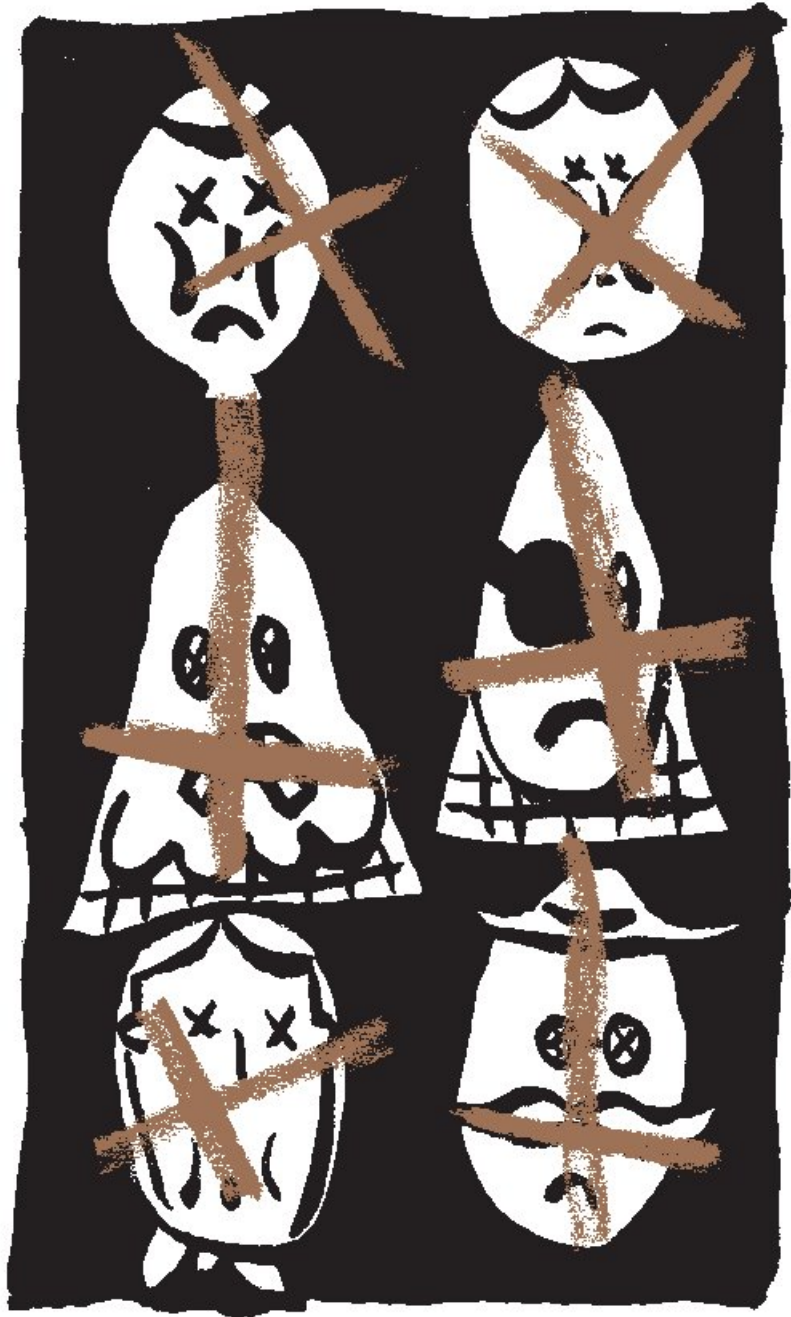

Klasik švýcarského krásného písemnictví Jeremias Gotthelf je pro soudobé české čtenáře neznámý, ačkoli ho švýcarští literární vědci považují za největšího švýcarského prozaika před Gottfriedem Kellerem. Literární historik W. Musch staví Gotthelfa po bok Dickense, Balzaca, Dostojevského. Novelu *Černý pavouk* odborníci kladou na roveň nejlepším dílům hororového zaměření amerického spisovatele E. A. Poea. Čelný německý prozaik Thomas Mann se vyznal z obdivu ke Gotthelfovi v románu *Jak jsem psal doktora Fausta* těmito slovy: „Udržovat styk s velkou epikou, jakoby koupat v ní své síly, je nezbytné, jestliže člověk usiluje o něco vypravěčsky odpovědného; tak jsem četl Jeremiase Gotthelfa, jehož »Černého pavouka« obdivuji jako sotva jiné dílo světové literatury.“

Jeremias Gotthelf, vlastním jménem Albert Bitzcius, se narodil v roce 1797, a brzy bylo zřejmé, že půjde ve šlépějích svého otce, evangelického faráře. Syn se vskutku po vysokoškolských studiích reformovaným farářem stal, a to v obci Lützelflüh na území Bernského kantonu. Mladý Albert však už předtím dychtivě studoval kromě teologie i staré jazyky, historii, matematiku, filosofii, živě se zajímal o způsob života především místních rolníků, rád cestoval. Záhy bylo jasné, že kněžská pastorační činnost a další farářské povinnosti nebudou jedinou náplní jeho životní činnosti.

Roku 1837 vychází Gotthelfovi první román *Životní příběh Jeremiase Gotthelfa, sepsaný jím samým*. Dílo, v němž si autor předsevzal „otevřít lidem oči“, postavit před jejich zraky v postavě příkladného rolníka „sluneční stranu zemědělství“, se u švýcarské čtenářské obce setkalo s mimořádně příznivým ohlasem. Zřejmě tím ovlivněn přijal Bitzcius jméno literárního protagonisty románu za svůj trvalý autorský pseudonym. Úspěch jej v následujících letech přiměl k horečné literární tvorbě. Za dalších 18 let života, zemřel ve svých

57 letech, vytvořil takové množství pozoruhodné epiky, že jeho souborné vydání představuje čtyřicet obsáhlých svazků. K nejzávažnějším dílům s tehdy největším čtenářským ohlasem patří dvousvazkový *Cyril, chudý čeledín* a *Vojta, poctivý nájemník*. Gotthelf však stvořil i literární díla kratšího, novelistického rozměru, obsahu vážného i humorného, k nimž náleží i *Černý pavouk*.

Ač představitel církve, Gotthelf ve svém světonázoru zastával a prosazoval zprvu liberální myšlenky, jak to odpovídalo jeho době, později se však z něho stal rozhodný odpůrce protináboženského radikalismu. Jako ostře sociálně cítící člověk se všemi způsoby, včetně prostředků literárních, zasazuje o zlepšení sociálních poměrů prostých lidí. Bojuje proti okrádání vesnické chudiny zaměstnavateli, staví se proti zneužívání dětí z chudých rodin jako laciné pracovní síly. S rozhodností odporuje požadavkům feudálů v jejich nárocích na moc. Zároveň se však obává pokračující industrializace lidské práce. Ve všech svých spisech uplatňuje vůli po opravdovém, spořádaném způsobu života. Proti měšťácko-egoistické podobě bytí staví ve svých knihách patriarchální ideál harmonického člověka, ideál založený na přirozené mravnosti, především však na křesťanském světovém názoru.

I když neopomíjel zájem o živel městský a řemeslnický, Gotthelfova tvůrčí pozornost se upínala především ke společenství rolnickému. Obraz bernských zemědělců podal živoucím, plnokrevným způsobem. Postavy kreslil dokonale realisticky; jejich obrazy ale nejsou úzce folkloristickým, nebo snad dokonce laciným provinčním zpodobením poznamenaným staticností. Vždy je tu značný přesah, vždycky jsou tyto drobnokresby ve spádném ději podřazeny něčemu vyššímu, především morálnímu apelu, jak se s tím setkáváme i v novele *Černý pavouk*, aniž tu dochází k planému moralizování.

Gotthelf promlouval k současnosti přes události minulé. Při svém vyprávění se rád opíral o ověřené udá-

losti z uplynulých časů. Třeba v románu *Kurt von Koppigen*, v němž se hlavní postava proměňuje z lupiče v loupežného rytíře, a ten posléze v řádného rolníka. Spisovatel tu těží z historicky doloženého působení loupeživých rytířů ve 12. až 13. století ve švýcarských kantonech. I rytíři v *Černém pavouku* mají svůj předobraz v historicky pravdivém panování Řádu německých rytířů, který vládl mezi roky 1225–1698 na bernském území, ba přímo v Sumiswaldu. Také sám feudální diktátor von Stoffeln v *Černém pavouku* je skutečná postava z uvedené doby. Příběh strašlivého masového umírání, které v knize údajně způsobuje v Bernském kantonu černý pavouk, nabídky Gotthelfovi z rodu na rod předávané vzpomínky na masovou nákazu, na „černou smrt“, jež v roce 1434 opravdu zaplavila celé emmentálské údolí. Údajně koncem minulého století, a snad i dodnes, si lze v Hornbachu u vesnice Wasen prohlédnout dům, v němž se prý odehrával děj *Černého pavouka*, včetně starého rámu okna, kde měl pavouk přebývat.

Všimněme si, s jakým vypravěčským mistrovstvím dokázal Gotthelf začlenit uvedené reálné skutečnosti do strhujícího děje. A také do textu vložit třeba lidové zvyky, obyčeje, nebo detailně popsany průběh křtin či jednotlivosti bohatého stolování při křtinách dítěte. Nic tu netrčí z textu jako popisná a zdržující historická či místopisná jednotlivost; nic zde nevybočuje z dějové linie, nic tu neoslabuje naši pozornost. Vzrušující děj *Černého pavouka* nám navíc téměř zastře skutečnost, že příběh je nejenom působivý horor, který byl po právu zfilmován, ale že je stejnou měrou i závažnou morálitou s účinným apelem na vědomí potřeby mravních hodnot v našem myšlení i konání.

Černý pavouk má však ještě jednu přednost, a to dokonce i před ostatní Gotthelfovou epikou. Rozený vypravěč Gotthelf v něm vytvořil čistou rámcovou novelu, kdy napínavý hororový děj, prodchnutý morálními výzvami, je organicky začleněn do líčení idylicky poklidného života selského statku, a přes všechny

potíže i zdárně probíhajících křtin dítěte. Svědčí to o mimořádné schopnosti autora, jenž tímto způsobem vytvořil působivý literární kontrast a zvýšil tak působivost díla.

Je dobře, že se závažná Gotthelfova novela *Černý pavouk* konečně dostává v celistvé podobě, byť s velkým časovým zpožděním, do rukou českého čtenáře.

Miroslav Stuchl